

ŽETVA I VRŠIDBA

(II)

U prošlom broju "Podravskog zbornika" prikazali smo redosljed poslova te osobitosti u pojedinim postupcima - fazama žetve i vršidbe u Podravini, a također i oruđe, sprave i strojeve potrebne kod tih radova. Etnološki opis, međutim, nije nipošto iscrpljen proučavanjem materijalne kulture. Time je završen samo lakši dio posla, jer aktualno istraživanje nekadašnje duhovne kulture i društvenih odnosa ovisi prvenstveno o kazivanju ispitanika, njihovim pojedinačnim iskustvima i sudovima, pa čak i trenutnim raspoloženjima. Pri tome na ispitivača - etnologa vrebaju opasnosti od idealiziranih opisa ili mišljenja kako je nekada "sve bilo teško i loše", a koji su rezultat subjektivnog odnosa kazivača prema prošlosti: nostalgije, osobnog zadovoljstva ili nezadovoljstva životom i sl.

I ovoga puta oslanjamo se na građu skupljenu vlastitim terenskim istraživanjem i to u selima: Koprivnički Ivanec, Štaglinec, Kalinovac, Kunovec i Đelekovec¹, ali za cilj nemamo pronalaženje sličnosti i razlika među kulturnim pojavama u tim selima, i uspoređivanje podravske osobitosti u odnosu na druge regije, nego nam je namjera da, što je moguće potpunije, na primjeru građe iz tih sela, sagledamo vrlo široki kompleks duhovnih i društvenih pojava vezanih uz žetvu i vršidbu. Važnost žitarica kao osnovne sirovine u ishrani ljudi očituje se: 1) posebice u vrijeme žetve i vršidbe kada se sav trud, kako na fizičkom tako i na duhovnom planu, naplaćuje i 2) tokom cijele godine kao stalna briga za usjeve.

Društvena i duhovna kultura nisu nipošto istovjetne, ali su ponekad tako tijesno povezane da ih je teško razlučiti. Budući da je tako, nezahvalno je etnološke pojave oštro razvrstavati u okvire duhovne, odnosno društvene kulture. Kako bismo mnoštvo kulturnih entiteta ipak učinili preglednijim, građu ćemo iznijeti prema kriteriju očitovanja brige za dobar urod žitarica tokom godine i to: 1) za vrijeme žetve i vršidbe, pri čemu će, zbog prirode stvari - odvijanje samih radova, prevladavati opisi društvenih odnosa i 2) na točno određene dane u godini kada se magijskim radnjama nastoji osigurati obilje žita, a to znači bavljenje duhovnim preokupacijama starih Podravaca. Ovo potonje preostat će da se objavi drugom prilikom, a u ovom članku opisujemo duhovnu i društvenu kulturu u vrijeme žetve i vršidbe.

I.

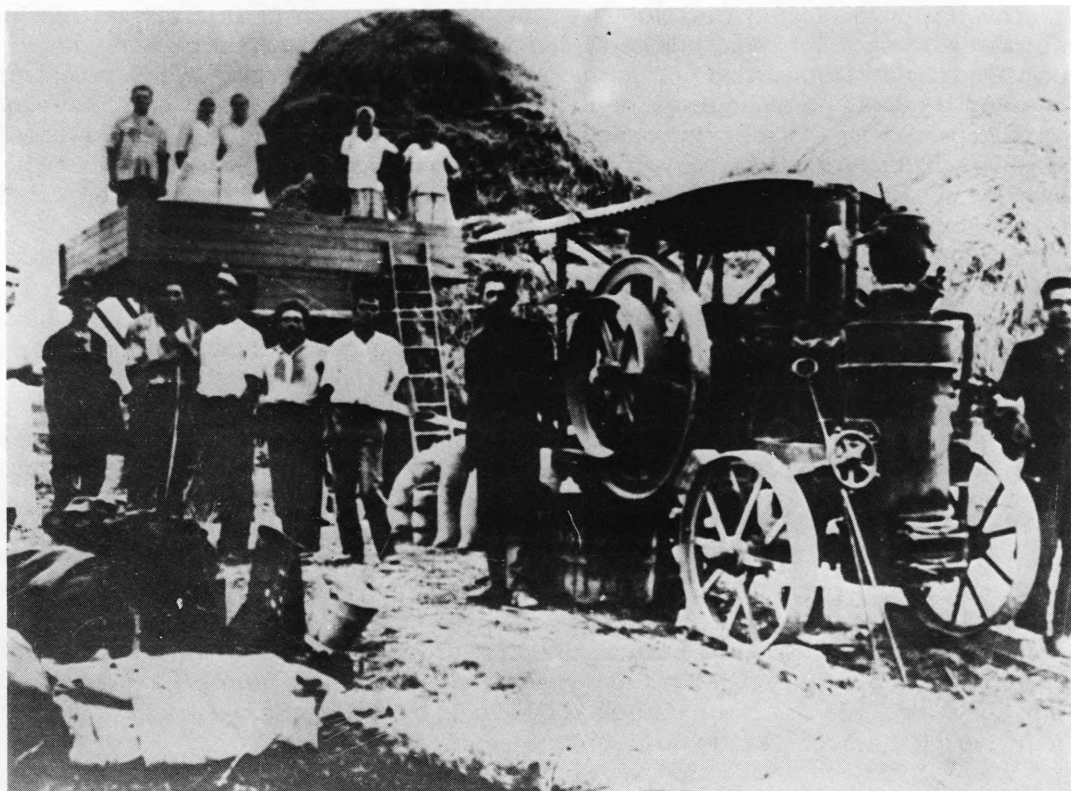
Često se može pročitati, a i čuti od starih ljudi da su žetva i vršidba bili pravo veselje. Kako i ne bi bili kada su se nakon njih napunili hambari, škrinje, tavani i lagvi za žito. Naravno, napunili su se nekih godina, a nekih i nisu. Isto tako kod jednih su se punili, kod drugih ostajali poluprazni. Ni sami poslovi oko žetve i vršidbe nisu bili baš samo pjesma, vino i veselje. Bilo je tu i znoja, prašine, vrućine, velikog umora. Pa ipak, kada je urod bio dobar a **težaki** složni, zaboravljalo se na sve fizičke napore i s radošću prepuštalo pjesmi i plesu.

Vrijeme žetve ječma, raži ili pšenice², vrijeme je velike mobilnosti radne snage. Domaćinstva s mnogo članova, a i manja domaćinstva s malo zemlje, mogla su žetvu obaviti bez pomoći

susjeda i rođaka³. No, ne valja pustiti da žito prezreli na polju. Također treba paziti da pljuskovi ne smooče tek požnjeveno žito. Zato, da bi svačiji posao bio obavljen na vrijeme i kako treba, ljudi radije jedni drugima pomažu. Najčešće rade "u zamjenu", "u zajam" ("jen drugom"). Ana Semren iz Kalinovca priča: "Bilo nas je toliko kaj smo mam poterali sve! (želi po cijeloj širini njive - sve po dva i dva **žetelaca** na jedan slog.) Kad smo zišli na **mekotu**, bilo je sve mam i povezano i nastavljeno. Onda smo išli mam drugome. Želi smo po 4 - 5 dana, obično po 2 - 3 mekote na dan. To su bili sve braća od mog muža, njih sedmoro, i još susedi. Dok se žito vozilo doma, isto su jedni drugima pomagali, tak se sve pak povozilo." Siromašniji ljudi u selu išli su žeti (također i kopati, brati kukuruz) "za hranu" - brašno, mast, a rijetko kad za nadnice u novcu. Katica Lončar priča: "Kakve su bile nadnice!? Ovisilo je o gazdarici - nekoja je platila pošteno, a nekoja nikak - struganjku brašna kaj je pomela škrinju"⁴.

Prije odlaska na njivu **fežaki** se okupe u kući domaćina. U Kalinovcu najprije popiju rakiju, vino ili neki od domaćih likera, a zatim jedu **trgance**, sir z vrhnjem, špek, belu kavu, digani kolač s orejem ili makom", a u Kunovcu, nakon obavezne rakije, "fruštukuju **cipov** (beli kruh), šćipance ili rezance ili mlince z masti i vrhnjem; prežganu juhu ili belu kavu." Kazivači ističu da su za žetvu morali biti **trganci**, **šćipanci**, "takov je običaj"⁵.

Ako je njiva blizu, ide se pješke, a ako je daleko, voze se kolima. Ili kako nam rekoše: "Bogataši su se pelali." Već po izlasku iz dvorišta počinje pjesma. Nekada su to bile pjesme s tekstovima o vrijednim žeteocima i željno dočekanom zreloom žitu tj. prave žetvene pjesme. Većinu žetvenih pjesama iz ovog kraja skupio je Vinko Žganec još do sredine ovog stoljeća, a tu i tamo može se i kod nekih drugih autora poneka pronaći. Tako je Josip Jalžabetić u Koprivničkom Ivancu zapisao pjesmu "Jačmen dozreva", a Branko Đaković i Ivanka Bakrač

zabilježili su više žetelačkih pjesama iz okolice Zagreba⁶. Naići danas na još kakvu drugu neobjavljenu žetvenu pjesmu predstavljalo bi veliku sreću za istraživača, jer, kazivači ih se više ne sjećaju, premda potvrđuju da ih je bilo. Obično kažu da su "popevali svakojačke pesme". Kazivačica iz Kalinovca sjeća se ovih pjesama uz žetvu:

(I)

*"Zeleni se trava
rano u proljeće
kad djevojka bere
mirisavo cveće."*

(II)

*Tri livade nigde lada nema
samo jedna ružica rumena
a pod ružom zaspala divojka
ja je budim i u čelo ljubim
ustaj rode, sunce zagrijalo
cviće ti se povenulo što si ga nabrala."*

Pjesme su pjevali idući na polje i vraćajući se kući, a također i u manjim predasima. Ana Semren opisuje: "Dok smo zišli na mekotu onda smo si malo otpopevali i jedno kolo odigrali (*odrmali*) oko zastave koju smo ftekнули v žito. Zastavu smo si same napravile - na štap zavezale crvenu *šamiju*, belu bluzu i plavoga fertuna." I inače u Podravini uobičajeno je da se u žetvu nosi zastava.

Gazdarica je *obed* donosila na polje u velikoj košari na glavi. Obed se sastojao od kokošje juhe, kuhanog *mladinčeta*, sosa, svinjetine, *šalate* i kolača (*štrukli*, orehnjače, makovnjače). "Neki gazda je dal dost pijače, a neki samo za obroke." Vodu i vino nosili su u demižonkama i barilima. Ako je polje blizu kuće, išli su doma na obed. Po podne se na polje donela još i užina, a večera je kod onoga čije su žito doželi.

U društvu je i težak posao nekako lakši. Ljudi se šale i zadirkuju. Tako kazivačica iz Kunovca priča: "Dok smo pri Belcu želi, gazda je rekel: "Pri meni vam nebu teško, bute si počinuli na s(v)akoga jenu vuru'", a to je bilo na sve nas jenu vuru, ništ više neg i pri drugima." Naravno, to je bila samo šala. Jednu drugu zgodu ispričala je Ana Semren: "Moj Jakub se jako volel šaliti. Tak smo jemput mi žene skinule šamije i dele svaka svoju na opravu na mekotu pa smo išle žet. A Jakub je sve šamije pokupil i nametal v tur - sad mu spane jedna, sad druga... Kad smo spazile kaj dela, sele smo na među pak smo se smejale. Bilo je svakojačke zabave. Naša familija je bila velika - Jakub je imal sedam bratov i susedi k tome - navek nas je bilo puno žetelaca. Jedan dan bi poželi mam pri dvoji gazdi. A posle večere - obrisača, gaće i košulju na pleća pa poprek senokoš na kanal se kupat! Koji su smeli. Neki muži nisu žene pustili."

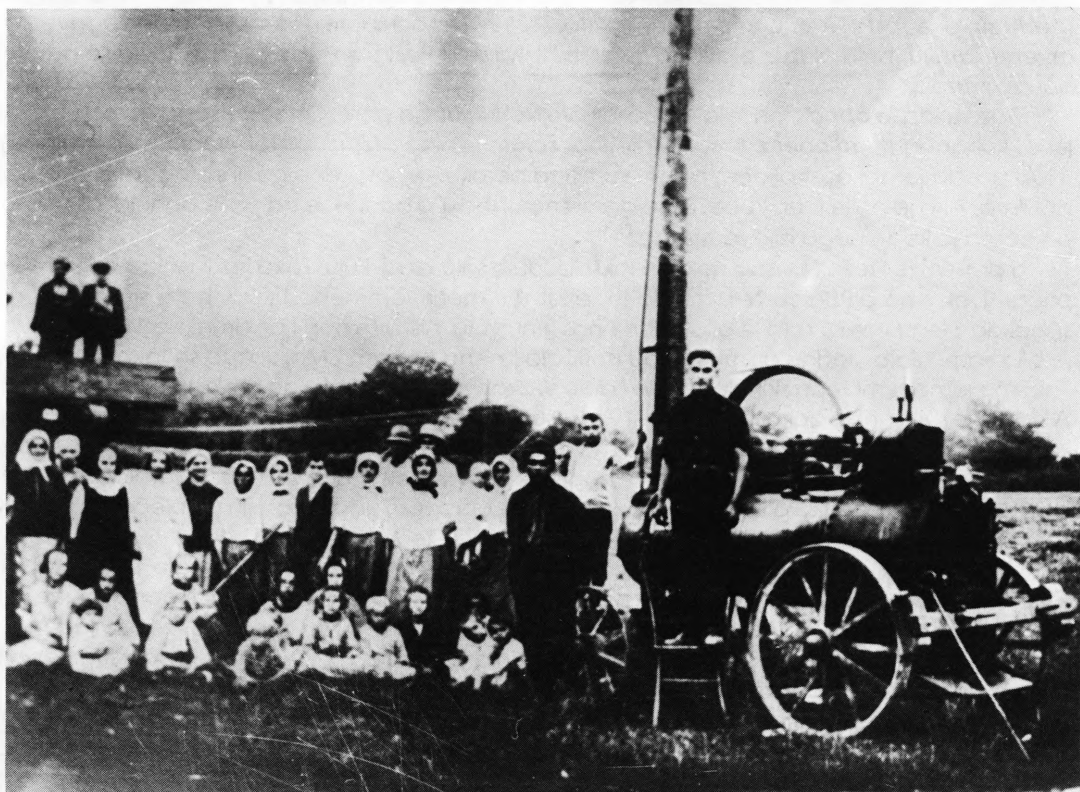
U Kunovcu su želi cijeli dan "pri jedni hiži", a nekad i dulje. Nakon večere nisu se dugo zadržavali jer su svi bili umorni, a sutradan oko četiri sata valjalo se dići i kretat ponovo u žetvu.

U Štaglincu je bio običaj da se žene žanjući natječu, a to ih je vjerojatno i zabavljalo.

Posebnu pažnju treba posvetiti običaju pletenja vijenca od žita. Granice rasprostranjenosti tog običaja ostavit ćemo za drugu priliku⁷, a ovdje ćemo dati opis onoga što je od tog običaja, nekad punog ljepote i simbolike, ostalo do vremena mladosti naših kazivača kada je on već prilično pojednostavljen. Marija Vrban priča: "Na kraju žetve, koja žena je prva zišla ta se hapi venca plest. *Vinec* se donese doma, a domaćini ga čuvaju do Božića i onda ga denu na sredinu božićnog stola." "Venac se plete samo od pšenice", tumači Katica Lončar. Naime,

vijenac označava završetak velikih žetvenih radova. "U zajam se ide žet ječam, raž, a najkasneše dojde pšenica. Plete ga tko hoće, tko to najbolje zna. Cura ga doma nosi na glavi. Kad gazdarica dobije venac, znači - žetva je gotova." Vijenac je i simbol plodnosti. To se vidi po postupcima s njim tokom čitave godine. Domaćini ga obično objese "v hambar na klin" gdje dočeka Badnjak kada ga stave na svečano uređen stol što predstavlja jednu od mnogih radnji oko Božića koje se čine upravo radi plodnosti stoke, polja, ljudi i za opće blagostanje. Nakon božićnih blagdana "venac je dalje stal v hambaru do drugoga leta, a potli se hiti mladini" (Kunovec). U Koprivničkom lvanču "vinec bace kokošima treći dan posle Božića, na Janoševu". U virovitičkom kraju žito za sjanje posebno se biralo tj. uzimalo se iz vijenca "koji se u prošloj žetvi pleo od zadnjeg žita i sačuvao u hambaru"⁸. U Jakuševcu je takav vijenac također krasio božićni stol, a "poslije *fašnika* su ga *orunili* i zrno zajedno sa *žganjcima* davali živadi. Tada se govorilo da koliko luknji na situ, toliko živadi"⁹. U Savskoj Opatovini također čuvaju zrnje s tog vijenca i miješaju s novim sjemenom¹⁰. Očito se zrnju iz klasova žetvenog vijenca pripisivala posebna moć koja osigurava plodnost polja (novog žita) ili plodnost živadi.

Običaj je u staro doba imao izrazito društvenu ulogu. "U okolici Podsuseda... Poslije žetve *žnačice* bi zajedno isplele *žetveni venac* koji je jedna od njih, obično ona koja je prva završila žetvu, nosila u selo. ... Ispod Zagrebačke gore *venček* ... *žnačice* su pjevajući nosile kući pred kojom ih je čekao domaćin (*gospodar*) svečano obučen u *rubacu* i *lajbek*"¹¹. Nakon predaje vijenca i pjesme koja se pjeva baš u toj prilici, "domaćin je tada ponudio *žničice* vinom, a *curu* koja mu je predala vijenac darovao je *štrukeljom*, koji je iznio na *kuhači*, i novcem. ... U Savskoj Opatovini najstariji se sjećaju da je gospodar novcem darivao onu *žnačicu* koja je donijela vijenac"¹². Kata Jajnčerova piše za Trebarjevo: "Onda muži počneju vršiti, a onda žene: "Ejda,

dajte - već tera se zmisli - 'očeme splesti venec gospodaru i gospodarice!' - "Ejda, ejda, to se mora. Onda nam mora dati gospodar vina, a gospodarica suvoga sira i pogače. Unuk bi nas s tem pobijali, ne bi jim nike smeli reći." - "A, to se zna, ne čeme mi toga zabiti. To je od negda, da družina da gospodarom venec, a oni družine piti i jesti. Kad mu ga ne bi splele, onda ne bi nište smel reći: "Dajte, donesete čuturu!", neg' bi rekel gospodar: "'A, vi niste mene splele venca!"¹³ U Varoši kod Slavenskog Broda "kad se doženje, spletu cure il žene od žita poveći vinac, da more na glavu stat. Taj vinac donesu doma, pa ga prid večerom dadu iznice, 'va ga metni na glavu i ... mora s vincem na glave ma najmanje zaigrat"¹⁴. U Murskom polju "so ženkinje po dokončanem delu popevale kakšno bol pobožno popevko in so med popevanjem nabirale in plele venec iz lepših pšeničnih latov. Gda so prišle zvečer domu, te je prednjarca toti venec djala gospodinji na glavo..."¹⁵

Ovako opširne citate o žetvenom vijencu iz drugih krajeva donosimo radi toga da se vidi s kolikom se pažnjom žetveni vijenac nekada pleo te kako je to bio važan društveni događaj: 1) Plete ga ili ga donosi, u žetvi najspretnija i najbrža djevojka ili žena i zbog toga je nagrađivana od gospodara. Time se ona istakla kao vrijedna što je, osobito za djevojke, moglo biti značajno u daljnjem životu. 2) Gospodar kojem se donese vijenac dužan je žeteoce častiti jelom i pićem. To je usvojeni društveni običaj čije poštivanje, odnosno nepoštivanje, izravno utječe na ugled domaćina u seoskoj zajednici. Kao što smo već napomenuli, na terenu smo, nažalost, dobili opise pojednostavljenog običaja: vijenac plete bilo koja djevojka ili žena, do kuće ga nosi na glavi ili u rukama, kod predaje domaćinu ništa posebno ne govori niti ne pjeva.

Ako izuzmемо običaj pletenja žetvenog vijenca, koji uostalom, vrhunac magijske moći postiže za božićnih blagdana, drugih magijskih radnji za vrijeme same žetve gotovo da i nema. Možda se utrkiavanje **žnjača**, koje se prakticiralo npr. u Štaglincu, može tumačiti kao primjer pozitivne magije - što se brže radi, to će biti više žita. No, Luka Lukić zasigurno daje primjer prenosne magije: "Kad žetelke prvi dan žanju, otkinu tri klasa, zadiju i' za pas, da i' krsta ne bolu."¹⁶

Nakon što se žito posušilo i dovezlo kući, valjalo ga je ovršiti. Ljudi su nastojali da to učine što prije kako bi napunili žitne spremnice i spokojno čekali zimu. Na one koji su odugovlačili s vršidbom gledalo se s podozrenjem, smatralo ih se lijenčinama. "Bili su tak leni - dok je bil sneg, onda je **čellil**. To su ne nikakvi gazdi.", priča Katica Lončar. "A čeliti je bilo grdo. Vručina, a ono klasinje pika. Od rži je posebno pikalo. Kojem se baš ne delalo, ti je vodu hodil pit. Il bi otišiel v gorice, a žena nek čeli. Nekoji su zato i unajmljivali Zagorce kaj nisu morali čeliti."

Ivan Balija priča: "Kuhali su im žgance i kaše, najprosteše jer su bili bokci, a neko ih je i pital kaj bi jeli. Bili su zadovoljni ak su piti dost dobili, jer nije svaki gazda dal koliko su šтели. Navečer su popevali dok su si v štagalj legli, to su bili sve mladi dečki." U Koprivnički Ivanec su također dolazili Zagorci, dok su Štaglinčani uglavnom sami mlatili i **šikali**. Čeljenje je sporiji i neugodniji posao od mlatidbe pa su mlaci ponekad poskrivečki raž omlatili, a gazda se onda ljutio. Marija Vrban iz Ivanca sjeća se da su joj roditelji znali reći: "Ti se tu igraj kaj buš pazila, kaj budu hrž čelili, a ne mlatili." Ana Pavlek iz Đelekovca sjeća se kako se dizala "v jutro v tri sata i čellila - ritki su se morali napraviti kaj je bilo za kuruzno branje za kuruzinje vezati. A dolazili su i Međimurci kaj su nam čelili, po četvorica. Spali su v štaglju, a dizali se v kmici, v četiri vure, i delali do kmice. Na polne su se počinuli. Baka je ipak gledela da dobro jedu. Za fruštuk su dobili trgance z vrhnjem ili prosenu ili hajdinu kašu. Pitalo ih se kaj bi za fruštuk šтели. Kad je baka kuhala mladinsku juhu, je pripojila svinjsko meso z dima kaj je bilo jače. Za južinu po podne dala im je špek, sir i vrhnje, digani z orehima ili cipov (vrtani)¹⁷ a za večeru gulaš, paprikaš ili meso od obeda. Nisu bili zbirljivi. Bili su vredni. Išli su i v Torčec, Drnje."

"Negda, dok je moj Jakub bil mlad, a bilo nam je škoda dati žito na mašinu kad smo od svega imali po malo, onda smo sami mlatili i čelili na š tublu", sjeća se Ana Semren. "Moj Jakub

je brzo znal mlatiti, a meni to nije išlo kak njemu. Nismo unajmijivali mlace. U Kalinovac nisu baš ni dolazili, nag više u Đurđevac." Mlaci su plaćani u žitu. Dobivali su osminu ili desetinu od ovršenog žita. Kada je sezona vršidbe bila gotova, tovarili bi redom žito koje ih je čekalo po kućama (Đelekovec) ili u jednoj kući (Kunovec). Budući da su došli pješke, po povratku u Zagorje i Međimurje, unajmili bi kola.

Osim odnosa poslodavca i najamnika, razvijali su se između podravskih seljaka i zagorskih i međimurskih težaka također i odnosi prijateljstva, naročito onda kada je "gazda" bio zadovoljan njihovim radom. U tom slučaju, uzimala se za vršidbu svake godine ista grupa radnika. Neki su se tako i priženili i ostali. Od više kazivača čula sam da i danas pamte imena tih radnika ili bar ime vođe grupe, a ako bi se kad u prolazu koji "navrnul", gazdarica bi mu dala prge, špeka, kolača za put.

Kad se počelo vršiti uz pomoć **dreša** ili **motora**, vršidba se uveliko ubrzala. Evo kako su Kalinovčani bili organizirani za taj posao: "Kad se počelo mašinati u našoj vulici, svaki den smo išli pomagat, dok nije došel red na nas."¹⁸ Naime, godinama se žito "mašinalo" redom, od kuće do kuće. "Mi smo žito dovezli doma, naslagali na parme i čekali. Ak je pak bilo tak da bu mašina k nam došla mam sutra, žito smo složili v plast vu dvoru." Ana Semren ispričala je kako ju je jedne godine **mašinač** (kojeg je inače dobro poznavala jer je bio kum jedne njene bliske rođake) "prešiel". Naime, prema ustaljenom redosljedu trebalo je da mašinači dođu tek po podne, "a oni su došli vu dvor, a ja još nisam krevete popravila. Onda je Ivina išel obavestiti susede, svi su došli, došlo ih je i preveč. A ja sam si namislila troje mladine zaklati i jesenskog pevca kak je bil običaj, i štrukli puno napraviti i v krušni peći ispeči za mašinače, a ja nisam ništ. A kum je znal da sam si ja puno sira pripravila pak je zato došel raneše, njemu je sir z vrhnjem bil preveč dobar. Onda sam im dala sira, vrhnja, špeka, šunke i mesa zalejanoga, luka i šalate, al meso nisu šteli neg su dve zdele sira pojeli i to im je bilo najbolje. Onda je kum žišel vun, on se jako volel šaliti, zvadil pevca z koca pak mu je kukurikal i pripovedal kak mu je života spasil, onda tak i kokošima."

U Ivancu, Štaglincu, Đelekovcu i Kunovcu vršalicu također voze svakom domaćinu u dvorište, ali ne redom od kuće do kuće (u jednoj ulici) nego kako se tko dogovori sa vlasnikom dreša. Ivan Balija priča: "Vlasnik dreša je pamtil kome je kad obečal dojtji vršit, nije si ništ zapisival. O, onda je znalo biti i svađe, slučajno se dogodi da ga neki bogatejši gazda namoli da dojde prvo k njemu, a to ovom paše jer od veće količine žita više dobi, a onda žena onog drugog kaj je ostal čekati kuka: "Ve sam **stroška** složila, a nejde k nam", a to ni bila šala. Klalo se puno kokoši pa nije bilo drugih kaj bi se klale za drugi put. Znalo se desiti i to da motor stane, potere se, a jesti se pripremlilo. Onda nisu znali kaj bi."

U vršidbu se išlo na zajam. "Navek se jako pazilo jel sam dost težaka zaslužil il imam još kam iti kaj bum si zaslužil. Kasnije se taj posel sve više počel izbegavati. Bili su veći prinosi, veće količine žita za ovršiti pa su se ljudi jako nadelali, a počeli su već koristiti i kombajne."

Vlasnik dreša zapošljavao je dvojicu radnika - "šopara" koji su naizmjenice radili na mašini. Oni su "šopali" mašinu, a svako jutro su je očistili i podmazali. To su obično bili siromašni ljudi koji su na taj način zaradili nešto novca ili žita. Ivan Balija misli da su od vlasnika dreša za plaću dobivali oko 2 posto od žita koje je zaradio vlasnik dreša. A vlasnik je uzimao od 6 - 9 posto, a kasnije i do 11 posto od ovršenog žita. Visina **vujma** (Kalinovac) ili **ušura** (Kunovec) proporcionalno je ovisila o rodnosti žita određene godine. Ušur su mašinači u Kunovcu "pobirali v nedelu, redom po kućama".

"Jaki gazde" vrše žito u vlastitom dvorištu, a "slabi gazde" obično zamole nekog susjeda da kod njega ovrše jer se nije isplatilo seliti vršalicu za tako malo žita koliko su oni imali. U Đelekovcu je postojalo zajedničko gumno (**gmajnje**) gdje su cijelo vrijeme vršidbe stajala dva dreša. Tu su dolazili vršiti oni koji su imali do dva voza žita. "Ti ljudi nisu stroška ni slagali kad su za jednu vuru

bili gotovi."

Za rad na vršalici trebalo je petnaestak do dvadesetak ljudi. "Dvojica su hitali snoplje sa **parme** u štaglju na dreš ili, ako je dreš bil malo dalje, drugoj dvojici koji bacaju curama kaj razveživaju snopove i daju šoparu. Cure su morale biti spretne i brzo odvezivati, ak ne bi bile onda je gazda (vlasnik dreša) vikao: "Kaj imaš količa v hrptu?!", on je plačal šopara pak je štel da posel ide čim brže; dalje su trebali biti dva prava muškarca koji su žito u vrećama nosili na tavan, i još dva koji su slamu odgrinjali, pa dva ili četiri koji su slamu nosili do **bagle** i dva koji su ju slagali na baglu. Još su dve tri žene v kuhinji delale: mladinu klale, štrukle i rezance razvlačile¹⁹, kruha pekle i kuhale. Stareša deca su plevu nosila". (Đelekovec) Stari ljudi su "sedeli i pričali, pijuckali, pušili, veseli su bili kad se vršilo". U nedostatku muške radne snage, žene su radile gotovo sve poslove kod vršidbe na drešu. "Jedino nisu vreće (žita) nosile i baglu slagale", kaže Ivan Balijski. "Baglu su slagali kakti pametnejši, kaj se ne (bi) prehitila. A gledalo se da bu lepo složena kao što se gledalo i ko bu lepšega voza složil dok se žito s polja vozilo." Marija Vrban rekla je, međutim, da su žene, ako je trebalo, "bogme i baglu slagale".

U više slučajeva spomenuto mi je da se neke posebno cijenjene namirnice čuvaju za "mašinače". U Kunovcu obavezno čuvaju suhu lopaticu, a po drugim mjestima šunku. U Ivancu je bila dika za gazdaricu ako ima **vugorke** (krastavce) za vršidbu, "to je bilo preštmano". Kalinovčice su za mašinače pripremale razne vrste domaćih likera (višnjevac, kruškovac, mentol) i sok od "bezga", a rakije i vina - "koliko je god ko štel".

Dok su se nakon žetve ljudi većinom ubrzo razilazili kućama, nakon vršidbe ostajali bi da se zabave i provesele. Neki su iz godine u godinu vršili poslije podne kako bi kod sebe uvečer okupili rođake, susjede i prijatelje. Premda se veseliti znaju i bogati i siromašni, ovi drugi su ipak izbjegavali velika slavlja, a neki su ovršili i bez "stroška". Kako kaže Ana Đurata, "negda su zabave bile samo na Telovo, Velku mešu i Staru godinu pa su cure i dečki jedva čekali da dojde vreme vršidbe". No, u Kunovcu se sjećaju i takvih domaćina koji "nisu više dali piti čim je motor zišel z dvora".

Kada su se počeli koristiti kombajni, skeptični su govorili: "Kombajn rastepa žito, to ne bu dobro!" Ili: "Ak žanjemo kombajnom, plevu nemamo. Treba zeti onoga koji skuplja plevu." Naime, stariji tipovi kombajna skupljali su pljevu, a noviji je odbacuju zajedno sa slamom. Pljeva se koristila za ishranu stoke pa je se ljudi nisu htjeli odreći.

Još prije nekoliko godina žene su kombajnerima nosile jelo na polje: "meso z lodrice, sir i vrhnje, a za piti mineralnu vodu, pivo ili vino, kako koji 'oče" (Đelekovec). Danas im se uglavnom samo plati u novcu. Jer, kako kaže Marija Vrban: "Kakav ručak! Nemaju čas sedeti, samo im se plati i brže idu dalje."

BILJEŠKE

1. Kazivači su bili: Marija Vrban iz Koprivničkog Ivanca i Josip Kuhar iz Štaglina u proljeće 1990.; Ana Semren iz Kalinovca, Ana Durata i Ana Pavlek iz Delekovca te Katica Lončar i Ivan Balija iz Kunovca u proljeće 1991. Samo za neke podatke koristila sam i ranije skupljenu građu iz podravskih sela.
2. Hajdina i proso sijali su se na manjim površinama pa bi ih poželi sami ukućani.
3. Tako Ana Pavlek navodi: "Imali smo malo zemlje pa smo suprug, ja, baka i deda želi sami. Nego, kuruzu smo brali u zamjenu."
4. Marija Bango u članku "Kako se hodilo na delo pred I. svj. rat i po ratu", (Podravski zbornik, 1985; str. 131-132), daje kratak, ali izvrstan opis nadničarenja Ludbrežana koji su išli kopati, brati grah i kukuruz, šibe rezati, a također i želi žito "na grofovsko imanje na Madarsko i Slovenijo".
5. Premda ishrana pripada materijalnoj kulturi, ovdje će često biti govora o ishrani težaka. Smatramo, naime, da je ishrana značajan pokazatelj odnosa prema težacima, socijalne rastrojenosti seljaka u selu, a također i duhovnog nastojanja da bogatstvo hrane kod želje i vršidbe, po analogiji, osigura općenito blagostanje.
6. Lit. 7, 197; lit. 4, 75; lit. 1, 376
7. Ipak, možemo navesti one potvrde i odrečne podatke koje smo do sada skupili. Prema vlastitim istraživanjima običaj pletenja vijenca od žita postojao je u Koprivničkom Ivancu, Kunovcu, Botinovcu, Pustakovcu, Molvama, a nije ga bilo u Štaglincu, Delekovcu, Kalinovcu. "Pri nam se nije venac plel", kaže Ana Pavlek. "Koji su sami želi, to se nije nikaj slavilo. A koji su bili jaki gazdi, njim su siromaki išli delat, morali su nekad preživeti. Nisam nigdar čula da se venac plel, a živela sam sa svojom bakom koja nam je puno toga pričala. Nego, posle rata, 1947; igrala sam u jednoj priredbi, "Neželjeni zet" se to zvalo, i tam sam igrala djevojku s tim vencom, to se sećam. Kod stavljanja venca na glavu bili su ovi stihovi:
Tvoja ruka mala
u želvi je vredna bila,
zašto djevo mila
neka tebe ovaj vijenac kiti,
a mi ćemo se svi
sa tobom ponositi."
8. V. Žganec (lit. 9, 43) izričito navodi da u Torčecu nisu pleli vijenac od žita, ali ne donosi niti jedan nedvojbeno potvrđen slučaj. U više podravskih mjesta pjevaju se žetvene pjesme u kojima se vijenac spominje, no to nije siguran dokaz da se on stvarno i pleo. Pjesme o vijencu su iz Koprivnice, Hlebina, Koprivničkih Bregi, Peferanca i Torčeca. Gledajući šire od granica Podravine, u literaturi nalazimo podatke o postojanju tog običaja u okolici Zagreba (lit. 1 i lit. 4), Trebarjevu kod Siska (lit. 6, 218), Murskom Polju (lit. 5, 192), Varoši kod Sl. Broda (lit. 8, 258), i u virovitičkom kraju (lit. 3, 313).
9. Lit. 3, 313 i lit. 8, 258
10. Lit. 4, 76
11. Isto, 76
12. Isto, 76
13. Lit. 6, 218
14. Lit. 8, 258
15. Lit. 5, 191-192
16. Lit. 8, 258
17. Cipov ili vrtanj je "goli digani kolač bez nadjeva". "Baka je plela kitu (pletenicu) i zaokružila u krug, toliko kaj se leže (lakše) rezalo."
18. Kuća kazivačice Ane Semren bila je među zadnjima u ulici.
19. Stojaković Danica iz Vlaislava vrlo slikovito opisuje taj ženski posao: "Nisam se toliko oznojila dok sam mašinu vrčela, koliko dok sam rezance napravila."

LITERATURA

1. Bakrač, Ivanka. Godišnji i radni običaji u okolici Zagreba. Etnološka istraživanja 3-4, Zagreb 1987, 353-381
2. Bango, Marija. Kako se hodilo na delo pred prvi svetski rat i po ratu. Podravski zbornik '85, 131-132
3. Draganić, Danica. Etnografske osobine virovitičkog kraja. Virovitički zbornik 1234-1984. Virovitica 1986, 309-329
4. Đaković, Branko. Gospodarstvo u okolici Zagreba. Etnološka istraživanja 3-4, Zagreb 1987, 67-114
5. Habjančić, Vid. Žetev in mlát (Mursko polje). Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 19, Zagreb 1914, 191-192
6. Jajničerova, Kata. Trebarjevo. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 6, Zagreb 1901, 187-248
7. Jaižbetić, Josip. Zapis o folkloru Koprivničkog Ivanca. Podravski zbornik '76, 194-201
8. Lukić, Luka. Varoš. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 25, Zagreb 1924, 255-349
9. Žganec, Vinko. Hrvatske narodne popijevke iz Koprivnice i okoline. Zagreb, 1962.